

Кризова антропологія: методи та інструменти соціальних досліджень в добу глобальних соціальних трансформацій

Статтю присвячено короткому огляду предметної галузі, методів та інструментів кризової антропології; запропоновано огляд трансформаційних процесів; визначено особливості поточних глобальних соціальних трансформацій, виклики та загрози сталому розвитку та стійкості громад; розглянуто методи та інструменти, наявні та придатні для вивчення поточного стану соціальних систем; зазначено необхідність аналізу обмежень їхнього застосування.

Протягом своєї історії людство переживає багато майже безперервних змін¹, що вони зумовлені розвитком соціальних та економічних процесів, появою нових технологій, поширенням уявлень про громадянські права, змінами систем соціального та державного управління тощо², тобто спричинених різними соціальними, громадянськими, економічними чи політичними рушіями.

При цьому ці зміни істотно варіюються за часовими і просторовими масштабами та інтенсивністю впливів: ми бачили як потужні і відносно короткочасні кризи, що призводили до швидкого переформатування соціальних і державних систем окремих країн³, до тривалих трансформацій, результатом яких ставали зміни уявлень, сприйняття цілих поколінь, що призводило до появи нових станів соціальної системи в масштабах континентів⁴.

За певних умов, коли збігалися тренди соціальних, економічних, природних змін, і вони накладалися на сприятливі розподіли соціальної щільності та соціальних комунікацій, соціальні трансформації набували глобального вигляду⁵. Отже, можна зробити припущення, що притаманні соціальними системам зміни набувають характеру глобальних трансформацій за умов впливу кількох одночасних соціальних, економічних, політичних та природних факторів, при цьому тригером трансформацій є поширення низки взаємопов'язаних нових технологій.

Сучасний світ перебуває в стадії глобальних соціальних трансформацій, спровокованих розвитком електронних комунікаційних технологій в умовах одночасного розвитку трендів глобалізації, децентралізації, кліматичних та екологічних змін⁶.

¹ Див, наприклад, Frank, S. A. (1998). *Foundations of social evolution* (Vol. 2). Princeton University Press.

² Як то описано, зокрема, в Bourke, A. F. (2011). *Principles of social evolution*. Oxford University Press.

³ Див, зокрема, Kroeber, C. B. (1996). Theory and history of revolution. *Journal of World History*, 21-40.

⁴ Як, наприклад, революція 1968, описана в Wallerstein, I. (1989). 1968, revolution in the world-system. *Theory and Society*, 18(4), 431-449.

⁵ Загалом, це впливає з методології аналізу трансформаційних процесів, як, наприклад, це описано в Wenseleers, T., Gardner, A., & Foster, K. R. (2010). Social evolution theory: a review of methods and approaches. *Social behaviour: genes, ecology and evolution*, 132-158.

⁶ Див, наприклад, доповідь Nakicenovic, N., Messner, D., Zimm, C., et al (2019). TWI2050-The World in 2050 (2019). The Digital Revolution and Sustainable Development: Opportunities and Challenges. Report prepared by The World in 2050 initiative.

Як і попередні глобальні соціальні трансформації, зокрема неолітична та індустріальна революції⁷, поточна цифрова революція супроводжується потужними кризами та конфліктами в усьому світі.

Перед людством постали нові виклики, пов'язані з необхідністю прийняття рішень в нових умовах⁸, зокрема, в нових типах конфліктів⁹, за інших умов розповсюдження насильницької, деструктивної та саморуйнівної поведінки, змін соціальної бази радикалізму, екстремізму і тероризму, тощо.

Суто формально це означає, що соціальна система переходить в питомо кризовий стан, отже втрачає ергодичність, а процеси більше не є стаціонарними. Серед іншого, для дослідника це має означати, що інструменти, що їх ми застосовували для аналізу соціальної системи в нормальному, незбуреному стані, більше не є придатними для опису системи в якісно відмінному, кризовому стані.

Це потребує розробки нових інструментів та нової методології дослідження, яка б враховувала збурений стан системи.

Водночас, цифрова революція не лише стала чинником трансформацій глобальної соціальної системи, що призвели до суттєвих обмежень застосування традиційних інструментів аналізу, але і призвела до появи істотно нових інструментів вивчення спостережуваних систем, що сприяють розвитку відповідної методології.

Сьогодні ми маємо комунікаційні технології, методи та алгоритми, що дозволяють отримувати та обробляти великі обсяги різноманітних даних з різноманітних джерел¹⁰, зокрема, вивчати динамічну кластеризацію спільнот, групову динаміку, вивчати та в окремих випадках, передбачати параметри колективної поведінки в кризових умовах.

Ці підходи діють як із застосуванням якісних, так і кількісних показників і спрямовані на побудову оптимального операційного середовища для вирішення поставлених, переважно безпекових задач, вони дозволяють досягти певних успіхів і отримати значні локальні результати, як теоретичні, так і практичні¹¹.

Але все ще існує висока невизначеність, пов'язана як з поведінкою людини, так і з колективним прийняттям рішень в умовах стресу. Для зменшення невизначеності та більш точної оцінки відповідних ризиків потрібно застосовувати всі наявні математичні інструменти для соціальних досліджень, особливо в кризових ситуаціях, коли спостережувані складні багатокomпонентні системи суттєво порушені. Отже, в такому випадку, можуть бути запропоновані чисельні методи кризової антропології як

⁷ Stearns, P. N. (2020). *The industrial revolution in world history*. Routledge.

⁸ Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six Transformations to Achieve the SDGs. *Nature Sustainability*, 2, 805–814.

⁹ Kelshall, C. (2019). Violent Transnational Social Movements and their Impact on Contemporary Social Conflict. *The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare*, 1(3), 20-20.

¹⁰ Kostyuchenko, Y. V., Movchan, D., Kopachevsky, I., & Bilous, Y. (2015, November). Robust algorithm of multi-source data analysis for evaluation of social vulnerability in risk assessment tasks. In *2015 SAI Intelligent Systems Conference (IntelliSys)* (pp. 944-949). IEEE.

¹¹ Kostyuchenko, Y. V., Pushkar, V., Malysheva, O., & Yuschenko, M. (2019). Big Data Analysis for Terroristic Behavior Identification and Study Using Social Networks: Illegal Armed Groups During the Conflict in Donbas Region (East Ukraine). In *Developments in Information Security and Cybernetic Wars* (pp. 197-235). IGI Global.

інструментальний напрям кількісної оцінки стійкості громад в новому цифровому середовищі¹².

Слід окремо зазначити, що застосування такого роду нових інструментів, як наприклад, big data, social profiling тощо, що знаходяться на перетині social science, political science та data science, передбачає ретельного аналізу не лише можливостей, але в першу чергу – їхніх методичних та методологічних обмежень. Неврахування обмежень, в тому числі – міжгалузевого характеру, може призвести до виникнення соціальних наслідків, в довгостроковій перспективі ще більш небезпечних, ніж ті, на боротьбу з якими покликані застосовуватися інструменти. Як наприклад, поширення social profiling та criminal records в цивільній практиці призводить до обмеження прав цілих спільнот, що сприяє поширенню насильницької поведінки та розширенню небезпечних соціальних практик.

Отже, говорячи про кризову антропологію, ми маємо говорити про окремий напрям соціальної антропології, що вивчає соціальні системи в питомо збурених умовах, спричинених кризами і конфліктами, і застосовує при цьому переважно кількісні інструменти аналізу, та при цьому суттєво перетинається з предметними галузями political science та data science, ретельно дотримуючись методологічних і методичних обмежень.

Посилання

1. Frank, S. A. (1998). *Foundations of social evolution* (Vol. 2). Princeton University Press.
2. Bourke, A. F. (2011). *Principles of social evolution*. Oxford University Press.
3. Kroeber, C. B. (1996). Theory and history of revolution. *Journal of World History*, 21-40.
4. Wallerstein, I. (1989). 1968, revolution in the world-system. *Theory and Society*, 18(4), 431-449.
5. Wenseleers, T., Gardner, A., & Foster, K. R. (2010). Social evolution theory: a review of methods and approaches. *Social behaviour: genes, ecology and evolution*, 132-158.
6. Nakicenovic, N., Messner, D., Zimm, C., Clarke, G., Rockström, J., Aguiar, A. P., & Comolli, L. (2019). TWI2050-The World in 2050 (2019). The Digital Revolution and Sustainable Development: Opportunities and Challenges. Report prepared by The World in 2050 initiative.
7. Stearns, P. N. (2020). *The industrial revolution in world history*. Routledge.
8. Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six Transformations to Achieve the SDGs. *Nature Sustainability*, vol 2, p 805–814, <https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9>
9. Kelshall, C. (2019). Violent Transnational Social Movements and their Impact on Contemporary Social Conflict. *The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare*, 1(3), 20-20.

¹² Цю задачу було поставлено в Kostyuchenko, Y. V., Pushkar, V., Malysheva, O., & Yuschenko, M. (2020). On the Behavior-Based Risk Communication Models in Crisis Management and Social Risks Minimization. *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism* (IJCWT), 10(2), 27-45.

10. Kostyuchenko, Y. V., Movchan, D., Kopachevsky, I., & Bilous, Y. (2015, November). Robust algorithm of multi-source data analysis for evaluation of social vulnerability in risk assessment tasks. In *2015 SAI Intelligent Systems Conference (IntelliSys)* (pp. 944-949). IEEE.
11. Kostyuchenko, Y. V., Pushkar, V., Malysheva, O., & Yuschenko, M. (2019). Big Data Analysis for Terroristic Behavior Identification and Study Using Social Networks: Illegal Armed Groups During the Conflict in Donbas Region (East Ukraine). In *Developments in Information Security and Cybernetic Wars* (pp. 197-235). IGI Global.
12. Kostyuchenko, Y. V., Pushkar, V., Malysheva, O., & Yuschenko, M. (2020). On the Behavior-Based Risk Communication Models in Crisis Management and Social Risks Minimization. *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism (IJCWT)*, 10(2), 27-45.

Yuriy V. Kostyuchenko

Social Transformation Group, Kyiv, Ukraine, yuriy.v.kostyuchenko@gmail.com

Crisis anthropology: methods and tools of social research at the age of global social transformations

Abstract: *The article is devoted to a brief overview of the subject area, methods and tools of crisis anthropology; an overview of transformation processes is offered; features of current global social transformations, challenges and threats to sustainable development and sustainability of communities are identified; methods and tools available and suitable for studying the current state of social systems are considered; the need to analyze the limitations of their use is indicated.*

Keywords: crisis anthropology, digital revolution, global social transformation, crisis & conflicts, numerical methods, big data, behavior